

Görüntü Çoğaltılabilir, Değer Çoğaltılamaz: Deepfake Çağında Türkiye Gençliği, Kimlik ve Dijital Direnc

Hatice Büber Kaya*

*ve kuşaklar arası diyalogun yeniden kurulması.
Görüntü çoğaltılabilir; ancak bir milletin kendini
tandığı değerler çoğaltılamaz.*

1. Giriş: Gerçekliğin İnce Zarı

Bir görüntünün ne zaman güvenilir olduğuna dair sezgisel yargı, insanlık tarihinin büyük bölümünde işe yaradı. Fotoğraf makinesinin icadından bu yana yaklaşık iki yüzyıl boyunca bir yüzü görmek, o yüzün oraya ait olduğunu kabul etmek için yeterli bir kanıt sayıldı. Bu sezgi, 2017 yılından itibaren kırılmaya başladı. Derin öğrenme mimarileri, önce karmaşık bir laboratuvar tekniği, ardından birkaç yıl içinde birkaç tıklamayla erişilebilen bir mobil uygulama hâline geldi. Sentetik medya olarak adlandırdığımız bu içerik ailesi, gerçek bir kişinin hiç söylemediği sözleri, hiç yapmadığı hareketleri, hiç bulunmadığı ortamları yeniden üretebilmektedir (Liu, 2025; Goodfellow vd., 2014).

Bu kırılmanın toplumsal sonuçları her yaş grubunda hissedilse de yükü en ağır taşıyan kuşak, dijital akışlarla iç içe büyüyen ve iletişim, kimlik, aidiyet üçgenini büyük ölçüde bu akışlar üzerinden kuran gençlerdir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2024 verilerine göre 16-74 yaş aralığındaki bireylerin internet kullanım oranı yüzde 88,8'e ulaşmıştır; genç yetişkinlerde bu oran yüzde doksanın üzerindedir (TÜİK, 2024a). Ülke genelinde bireylerin en yaygın kullandığı sosyal medya uygulamaları WhatsApp (%86,2), YouTube (%71,3) ve Instagram (%65,4) olarak sıralanmakta; 16-24 yaş grubu ise bu uygulamalarda en uzun süreyi geçiren kesimi oluşturmaktadır. Gençlerin bilgiye erişim alışkanlığı çoktan geleneksel medyadan dijital platformlara kaymıştır. Sorun, bu platformların yalnızca bilgi dağıtan değil, aynı zamanda içeriği duyguyla etkileşime göre seçen ve büyüten sistemler olmasıdır (Chung vd., 2025).

Yapay zekâ tabanlı sentetik medya, kısa bir süre önce uzmanlık gerektiren bir teknoloji iken bugün birkaç dakikalık bir mobil uygulama akışına indirgenmiştir. Bu dönüşüm en yoğun biçimde gençlerin gündelik hayatında karşılığını bulmaktadır. Türkiye'de 16-24 yaş aralığındaki bireylerin internet ve sosyal medya kullanımı tüm nüfus ortalamasının üzerindedir; gençler, doğrulanmamış ses ve görüntü içeriklerinin en yoğun dolaştığı akışlarda en uzun süreyi geçiren kesimdir. Bu makale, deepfake teknolojisinin Türkiye gençliği üzerindeki etkisini dört kesişen ekseninde tartışmaktadır: ruh sağlığı ve epistemik kaygı, milli ve manevi değerlere yönelik tehdit, aile ve kuşaklar arası aidiyet bağının erozyonu, nihayetinde disiplinler arası bir politika çerçevesi. İnokülasyon teorisi ve medya okuryazarlığı literatürüne dayanan çalışma, sentetik içeriğe karşı dayanıklılığın yalnızca teknik bir beceri değil, aynı zamanda bir değer eğitimi meselesi olduğunu öne sürmektedir. Makale, kısa süreli farkındalık müdahalelerinin kalıcılığı konusunda birbirini tamamlayan bulguları tartışarak Türkiye bağlamına uygun dört kanallı bir direnc mimarisi önerisinde bulunmaktadır: eğitim içeriğinin tematik bütünleştirilmesi, hukuki çerçevenin güçlendirilmesi, platform sorumluluğunun genişletilmesi

(*) Dr. Öğretim Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Mübendislik Fakültesi Yazılım Mübendisliği. www.buberkeya.com

Böyle bir ortamda deepfake teknolojisi, olağan bir dijital risk olmanın ötesinde bir anlam kazanmaktadır. Kimliğin inşa edildiği, aidiyet bağlarının pekiştiği veya yıprandığı, inançların ve değerlerin tartışıldığı yaş aralıkları ile sentetik içeriğin en yoğun dolaştığı dijital ortamlar örtüşmektedir. Gençler bu tablonun dört ayrı rolünü aynı anda taşımaktadır: hedef, izleyici, yayıcı ve zaman zaman üretici. Her bir rol farklı bir zarar biçimine kapı aralar. Cinsel içerikli sentetik görüntülerin birincil mağdurunun genç kadınlar olması, siyasi manipülasyonun en geniş yankıyı genç seçmen kitlesinde bulması, dinî ve millî semboller taşıyan sahte videoların aidiyet duygusunu hedef alması birbirinden kopuk tesadüfler değildir; aynı teknolojik imkânın farklı hassasiyet noktalarında tezahür eden sonuçlarıdır (Flynn vd., 2025; Lazard vd., 2025).

Yeni Türkiye Dergisi'nin "Gençlik ve Geleceğimiz" çağrısı, meseleyi tek bir disiplinin sınırları içinde değerlendirmenin yetersiz kaldığı bir alana işaret etmektedir. Bu çalışma ilgili çağrıya dört başlıkta yanıt vermeyi amaçlamaktadır: Gençliğin deepfake tehdidine karşı kırılganlığını besleyen psikolojik ve algoritmik mekanizmalar nelerdir? Sentetik içerik millî ve manevî değerlere nasıl bir saldırı zemini açmaktadır? Aile ve kuşaklar arası aidiyet bağları bu tabloda nasıl bir işlev görebilir? Son olarak, Türkiye'ye özgü bir direnç mimarisi hangi politika kanallarından inşa edilebilir? Makale ilerleyen bölümlerde sırasıyla teknolojinin yapısı ve gençliğe yönelik tehdit mekanizmaları, kuşak kırılganlıklarının psikolojik arka planı, değerlere yönelik erozyon, teorik çerçeve ve politika önerileri olarak yapılanmaktadır.

2. Sentetik Medyanın Anatomisi: Ne Üretilir, Nasıl Yayılır?

Deepfake kavramı, derin öğrenme (deep learning) ve sahtelik (fake) sözcüklerinin birleşiminden türetilmiştir. Teknolojinin

temelinde Goodfellow ve meslektaşlarının 2014 yılında tanımladığı Üretici Çekişmeli Ağlar (Generative Adversarial Networks, GAN) yer almaktadır. GAN mimarisi iki sınırların rekabetine dayanır: "üretici" olarak adlandırılan ağ sahte içerik üretmeye, "ayırıcı" olarak adlandırılan ağ ise bu içerikleri gerçekten ayırmaya çalışır. Bu karşılıklı döngü, her iterasyonda daha gerçekçi içeriklerin üretilmesini sağlar (Goodfellow vd., 2014; Liu, 2025). Son yıllarda GAN'ların yerini giderek yayılım (diffusion) modelleri almakta; bu yeni mimari ses, görüntü ve videoda daha tutarlı, daha yüksek çözünürlüklü sahte içerikler üretme kapasitesi sunmaktadır (Liu, 2025).

Teknolojinin yaygınlaşması iki ekseninde hızlandı. Birincisi üretim maliyetinin düşmesidir: 2017'de yalnızca güçlü ekran kartlarına sahip araştırmacıların yapabildiği bir iş, bugün akıllı telefonda çalışan birkaç uygulama aracılığıyla ücretsiz veya çok düşük maliyetle yapılabilmektedir. İkincisi erişim maliyetinin düşmesidir: sosyal medya platformları, algoritmaları gereği etkileşim yüksek içeriği tercih ettiği için sahte ama duygu yüklü görüntülerin yayılma hızı özgün haber içeriklerinin önüne geçebilmektedir (Chung vd., 2025). Bu iki eğilim birlikte bir ekosistem oluşturmaktadır: üretim eşliğinin düşmesi arz tarafını, algoritmik büyütme talep tarafını besler.

Deepfake içeriğin etki biçimi tek yönlü değildir. Sentetik medyanın zararını haritalandıran güncel bir kapsam derlemesi, bu zararların en az altı farklı kategoride tezahür ettiğini ortaya koymaktadır: birey düzeyinde psikolojik zarar, itibar zedelenmesi, cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet, seçim ve siyasi müzakere süreçlerine müdahale, finansal dolandırıcılık, ve genel olarak bilgi ekosisteminin güvenilirliğinin aşınması (Harm of Deepfakes scoping review, 2025). Her bir kategori farklı bir hedef popülasyona baskın biçimde yansır; ancak gençler neredeyse tüm kategorilerde birincil ya da ikincil grup olarak karşımıza çıkar.

Özellikle dikkat çekici olan rakam, sentetik içeriğin cinsel içerikli biçimidir. 2020’de Sensity tarafından yapılan tespit araştırmasında kamuya açık olarak dolaşan tüm deepfake içeriklerin yüzde 96’sının cinsel içerikli olduğu ve bu içeriğin büyük çoğunluğunun kadınları hedef aldığı raporlanmıştır. On ülkede 16.000’den fazla kişiyle yürütülen uluslararası bir çalışmada katılımcıların yaklaşık yüzde 2,2’si kendi rızası olmadan üretilmiş cinsel içerikli bir sentetik görüntünün mağduru olduğunu bildirmiştir (Umbach vd., 2024). Türkiye gençliğinde bu rakamı doğrudan ölçen temsilcil nitelikte bir çalışma henüz yayımlanmamıştır; ancak dijital şiddetin genel eğilimi ve platformlara gelen ihbar verileri, Türkiye’nin bu tabloda başışık olmadığını göstermektedir.

Deepfake içerik yalnızca ürettiği sahtelikle değil, gerçek içerik üzerinde bıraktığı gölgeyle de zararlıdır. Weikmann, Greber ve Nikolaou’nun (2025) deneysel çalışması, bir deepfake ile aldatılmış olmanın sonraki gerçek içeriklere karşı da şüpheyi artırdığını ve medya güvenini genel olarak düşürdüğünü ortaya koymuştur. Bu bulgu, “yalancının diktatörü” olarak anılan bir olguyu teyit eder: Sentetik içeriğin varlığı, gerçek bir görüntünün de inandırıcılığını zedeler. Gençler açısından sonuç, hem yanlış bilgiye inanma hem de doğru bilgiyi reddetme eğiliminin aynı anda büyümesidir.

3. Kuşak Kırılmalığı: Dijital Yerlilik Mitinin Ötesinde

Z kuşağının dijital ortamda otomatik bir yetkinliğe sahip olduğu varsayımı, son yıllarda yürütülen araştırmalarla belirgin biçimde zayıflamıştır. Algoritmik farkındalık ile doğru bilgi değerlendirme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar, genç yetişkinlerin algoritmaların işleyişine dair teorik bir farkındalığa sahip olmalarının, bu farkındalığı davranışsal düzleme aktarmaya yetmediğini göstermektedir (Chung vd., 2025). Başka bir

deyişle, algoritmaların seçici olduğunu bilmek ile seçicilikten etkilenmemek farklı düzeylerdir; gençler birincisinde büyük ölçüde yeterli, ikincisinde ise sınırlıdır.

Bu tablonun Türkiye’deki ağırlığı somut verilerle okunabilir. TÜİK’in 2024 Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 6-15 yaş grubunda internet kullanım oranının yüzde 91,3’e, 11-15 yaş grubunda sosyal medya kullanım oranının yüzde 79’a ulaştığını göstermektedir (TÜİK, 2024b). Çocuk ve ergen kullanıcıların en yoğun vakit geçirdiği platformlar YouTube (%96,3), Instagram (%41,5) ve TikTok (%26,2) olarak sıralanmaktadır. Dikkat çekici olan nokta, bu üç platformun aynı zamanda sentetik içeriğin en hızlı dolaştığı mecralarla tam olarak örtüşmesidir. Gençlerin bilgiye, eğlenceye ve akran iletişimine eriştiği akış ile sentetik içeriğin dolaşım akışının ayrı alanlara bölünmüş olmaması, tek başına bir risk çarpanı oluşturmaktadır. Eleştirel bir değerlendirme anı ile bir mizah videosu, aynı kaydırma hareketiyle, aynı saniyede gözün önünden geçmektedir.

Bu kırılmalığı besleyen üç mekanizma özellikle belirgindir. *Birincisi*, sosyal medya platformlarının duygu-tetikleyici içerikleriyle yapısal olarak öncelenmesidir. Emotion ve filtre baloncuğu ilişkisini inceleyen yeni bir kavramsal çerçeve, bu ilişkinin çok katmanlı bir döngü ürettiğini ortaya koyar: motive edilmiş bilişsel süreç, kimlik temelli grup toplanması ve algoritmik yükseltme birbirini besler (Frontiers in Psychology çalışması, 2025). Duygusal olarak yoğun içerik paylaşmaya daha yatkındır; paylaşılan içerik büyür; büyüyen içerik daha fazla kullanıcıya ulaşır; ulaştığı kullanıcılarda aynı duygusal tepkiyi çoğaltır. Deepfake içeriğin yarattığı sorun, bu döngünün duygusal yakıt olarak sahte gerçekliği kullanmasıdır.

İkinci mekanizma, gençlerin deepfake karşısında geliştirdiği özgül duyuşsal tepkilerdir. Yıldız’ın (2025) Harran Üniversitesi öğrencileriyle yürüttüğü fenomenolojik ça-

lışma, yapay zekâ üretimi sentetik medyayla karşılaşan gençlerin iki temel içsel yaşantıyı rapor ettiğini göstermektedir. Birincisi “epistemik kaygı” olarak adlandırılan, bilgiyle kurulan temel ilişkinin sarsılmasıdır; genç bireyler gördükleri bir görüntünün doğruluğunu sorgulamanın bilişsel maliyetinin zaman içinde arttığını, bu maliyeti karşılamakta güçlük çektiklerini ifade etmektedir. İkincisi “doppelgänger korkusu” olarak tanımlanan, kendi imgelerinin rıza dışı çoğaltılması tehdididir. Araştırma bulguları, gençlerin bu iki kaygıyı birlikte yaşadığını ve bireysel başa çıkma stratejilerinin yetersiz kaldığı durumlarda güçlü bir kolektif talep geliştirdiğini ortaya koymaktadır (Yıldız, 2025, s. 335-341).

Bu iki kaygı Türkiye bağlamında belirgin bir ikili tutuma dönüşmektedir. Genç bireyler bir yandan kendi imgelerinin nerede ve nasıl dolaşabileceğine dair bir tetikte olma hissi taşırken, diğer yandan başkalarının paylaştığı içeriklere karşı doğal olarak beklenen güveni askıya almaktadır. Aynı çalışma, katılımcıların “gördüğüm her görüntünün doğruluğunu aklımdan sorgulamak bir süre sonra yorucu hale geliyor” ifadesine yakın anlatımlar ürettiğini belgelemektedir (Yıldız, 2025, s. 340-344). Bu ikili yorgunluk, ne yalnızca güvenle ne de yalnızca kaygıyla hareket edebilen bir dijital tutum yaratmakta; bireyi her iki uçta da kalıcı çözüm üretemeyen bir salınım itmektedir. Eğitimci ve politika yapımcıların karşısındaki somut soru, bu salınımı dengeleyen, hem eleştirel hem de güvene açık bir orta zemin pedagojisinin nasıl kurulacağıdır.

Üçüncü mekanizma, ruh sağlığı ve yorgun sosyal medya kullanımı arasındaki dolaylı ilişkidir. Günde üç saati aşan sosyal medya kullanımı, gençlerde kaygı, depresyon ve uyku sorunlarını artıran faktörlerin başında gelmektedir (Mohamed vd., 2024). Bu tabloya eklenen sentetik içerik maruziyeti, hâlihazırda aşırı yüklenmiş bir bilişsel kapasiteyi bir kez daha zorlamaktadır. Fadillah ve Long (2025), Z kuşağının ruh sağlığını hiper-bağlantılı bir dünyada desteklemek için bireysel,

kurumsal ve platform düzeyinde koordineli müdahalelerin gerekliliğini vurgulamaktadır. Deepfake okuryazarlığı bu bütünsel çerçevenin ayrılmaz bir parçasıdır; çünkü sahte içerikle kurulan ilişki hem bilişsel hem duyuşsal bir sınavdır.

Bu üç mekanizmanın ortak özelliği, tek başına bireysel eğitimle çözülemeyecek olmalarıdır. Algoritmik yükseltme platform düzeyinde bir politika sorunudur; epistemik kaygı bir kuşak meselesidir; aşırı kullanım hem aile hem okul hem de kamusal düzlemde ele alınmayı gerektirir. Gençliğin kırılma noktasını doğru teşhis etmek, çözümün de en az bu kadar çok katmanlı olması gerektiğini hatırlatır.

4. Değerlerin Sınavı: Milli ve Manevi Hassasiyetler, Aidiyet ve Kuşaklar Arası Bağ

Teknik literatürün üzerinde durduğu zararların (rıza dışı cinsel içerik, siyasi manipülasyon, finansal dolandırıcılık) deepfake tehdidinin yalnızca bir yüzünü oluşturduğunu söylemek mümkündür. Türkiye gibi kuvvetli tarihsel ve dinî referanslara sahip bir toplumda meselenin bir başka yüzü daha vardır: sentetik içeriğin milli ve manevi değerler üzerinde açtığı gedik. Bu gedik teknik bir güvenlik açığından çok bir anlam açığıdır.

Bir toplumun tarihî figürleri, o toplumun ortak hafızasında belirli bir çehre ile yer alır. Dinî kaynakları taşıyan sesler, belirli bir vakarla anılır. Milli semboller, taşıdıkları ağırlığı kolektif ritüellerle yeniden üretir. Deepfake teknolojisi, bu üç zemine de rahatlıkla müdahale edebilmektedir. Tarihî bir şahsiyetin ağzından hiç söylemediği sözlerin duyurulması, dinî bir metnin çarpıtılmış bir vurguyla okunmuş gibi sunulması, milli bir töreni rıza dışı bir parodiye dönüştüren sahte bir görüntü üretilmesi artık teknik bir güçlük değildir. Böyle bir içerik küçük bir kullanıcı kitlesine ulaşsa bile, ulaştığı yerde bıraktığı iz, üretildiği anın çok ötesine uzanır.

Türkiye'nin siyasi iletişim alanında bu tehdidin somutlaştığı veriler mevcuttur. Ulusoy ve Kaya İlhan'ın (2025) altı büyük doğrulama platformundan (Snopes, AFP, PolitiFact, Logically, Full Fact, Teyit) derlediği verilerle yürüttüğü içerik analizi, 2024 ABD başkanlık seçimleri sürecinde dolaşıma giren deepfake içeriğin büyük çoğunluğunun olumsuz duygusal tonla tasarlandığını ve X platformu üzerinden yayıldığını ortaya koymaktadır. Araştırmacılar, sentetik medyanın artık tesadüfi bir manipülasyon değil, kampanya süreçlerinde kamuoyunu yönlendirmek üzere strateji düzeyinde kullanılan bir araca dönüştüğünü belirtmektedir. Türkiye'nin jeopolitik konumu ve bölgesel etki alanı, benzer stratejik kullanımların içeride de yankı bulmasını olası kılmaktadır. Türk siyasi ve sanatsal aktörlerinin ses ve görüntüleri, sosyal medya akışlarında sıklıkla sentetik içeriklerin öznesi olmaktadır; bu içeriklerin büyük bir kısmı parodi veya eğlence amacıyla üretilmiş olsa da eşğin ciddi manipülasyon pratiklerine doğru kayma ihtimali, seçim dönemleri başta olmak üzere kritik kamusal eşiklerde göz ardı edilmemelidir.

Bu erozyonun en sessiz ama en belirleyici sonucu, kuşaklar arası aktarımın sekteye uğramasıdır. Değerlerin yeniden üretimi ancak bir kuşaktan diğerine geçen güven ile mümkündür; bu güven, söylenen sözün o kişiye, yapılan eylemin o ana ait olduğu varsayımına dayanır. Sentetik içerik çağında bu varsayım artık kendiliğinden sağlanmaz. Bir genç, dedesinin ağzından hiç söylemediği bir sözü içeren bir videoyla karşılaşır; o kişiyle kurduğu duygusal bağda küçük ama kalıcı bir çatlak oluşur. Bu çatlak aile ölçeğinde belki telafi edilebilir, ancak toplumun tarihi ve dinî önderlerini hedef alan yapım-sökümler gündeme geldiğinde telafi çok daha güç hâle gelir.

Türkiye'de kuşaklar arası aktarımın mekânsal zemini, pek çok Batı toplumunda olduğundan daha güçlüdür. Aile sofrası, cami avlusu, kahve sohbeti, bayram ziyareti gibi

yüz yüze temas biçimleri, değer aktarımının hâlâ işleyen birincil kanallarıdır. Ancak bu kanallar, dijital iletişim akışından bağımsız değildir; tersine, aile büyüklerinin paylaştığı WhatsApp videoları, aile grubuna düşen kısa içerikler ve ortak izlenen dizi ve haber akışları, yüz yüze temasın arasına giderek daha çok yerleşmektedir. Büyüğün doğruluğundan şüphe etmediği bir sentetik içeriği aile grubunda paylaşması, gencin gözünde yalnızca bir bilgisel yanlışlığa değil, büyüğün yargısına duyulan güvenin mikro düzeyde sorgulanmasına yol açar. Tersine de mümkündür: Gencin sahte olduğunu hemen anladığı bir içeriği büyüğün ciddiye alması, iki kuşak arasında tanışık bir değeri paylaşma deneyimini karşılıklı bir yabancılaşmaya çevirir. Bu yüzden deepfake okuryazarlığı yalnızca gence yönelik bir eğitim değil, aile içi iletişim alışkanlıklarını kapsayan kuşaklar arası bir pratik olarak tasarlanmak durumundadır.

Kimlik oluşum sürecindeki genç bireylerin bu tür içeriklere karşı gösterdiği kırgınlık, sıradan bir bilgisel yanlışlığın ötesindedir. Lazard ve meslektaşlarının (2025) cinsiyete dayalı şiddet odaklı kapsam derlemesi, sentetik içeriğin mağdurda yalnızca itibar zedelenmesi değil, aynı zamanda varoluşsal bir tehdit duygusu ürettiğini göstermektedir. Benzer bir mekanizma, bireysel değil kolektif kimlik düzeyinde de işlemektedir. Bir toplumun kendini tanıdığı sembollere yönelik sürekli ve sistematik sentetik saldırı, kimlik bütünlüğünü zedeleyen bir baskı kaynağı hâline gelir; bu baskının en yoğun hissedildiği yer, kimliğini inşa etme sürecindeki genç bireylerdir.

Aidiyet duygusunun algoritmik ortamda zayıflaması bu tablonun diğer yüzünü oluşturur. Gençlerin gündelik hayatında aile sohbetleri, mahalle ilişkileri, okul-arkadaş grupları ve dijital topluluklar iç içe geçmektedir. Bu iç içe geçişte dijital topluluklar giderek büyüyen bir pay almakta; ancak bu toplulukların algoritmik olarak küratörlenmiş olduğu gerçeği çoğu zaman gözden kaçmak-

tadır. Filtre baloncukları üzerine yürütülen sistematik derlemeler, genç kullanıcıların birbirine benzer görüşlerin yoğunlaştığı mikro-topluluklara çekildiğini ve bu topluluklarda aidiyetin duygusal kutupluluğa kaydığını göstermektedir (Societies derlemesi, 2025). Deepfake içerik bu kutuplu topluluklarda birleştirici değil ayrıştırıcı bir işlev görür: ortak sembollerini çarpıtarak hedef grup üzerinde hem dışlama hem de içe kapanma hissini pekiştirir.

Bu noktada milli ve manevi değerlerin dijital çağda korunması meselesi, yasaklayıcı bir refleksten çok öğretici bir çerçeveye taşınmak durumundadır. Genç bir bireye “şu içeriği paylaşma” demek, “şu içeriğin neden sana yabancılaşmaya yol açtığını tanı” demekten çok daha kısa vadeli bir müdahaledir. Değerlerin korunması uzun vadede ancak değerlerin anlamının birlikte konuşulabildiği ortamlarda mümkündür. Aile sofrasından okul sınıfına, gençlik merkezinden dijital topluluklara uzanan bu konuşma hattının yeniden kurulması, bir iletişim politikasından çok bir kültür politikası meselesidir.

5. Direnç İnşası: İnokülasyon, Medya Okuryazarlığı ve Öğretim

Sentetik içerik karşısında bireyleri ve toplulukları güçlendiren en olgun kuramsal çerçevelerden biri inokülasyon teorisidir. William McGuire’in 1964’te ortaya koyduğu bu yaklaşım, tıp alanındaki aşılama metaforundan yola çıkar: bireyin zayıflatılmış bir manipülasyon örneğine kontrollü biçimde maruz kalması, daha güçlü bir manipülasyonla karşılaştığında bilişsel direnç göstermesini kolaylaştırır (McGuire, 1964). Kuramın son yirmi yılda yeniden canlanması, Cambridge Üniversitesi bünyesindeki Social Decision-Making Lab ekibinin dijital ortamda uyguladığı deneysel çalışmalarla gerçekleşmiştir.

Roozenbeek ve meslektaşlarının (2022) sosyal medyada yürüttüğü alan deneyleri, kısa prebunking (ön-çürütme) videoları-

na maruz kalan kullanıcıların manipülasyon tekniklerini tanıma oranının anlamlı biçimde arttığını göstermiştir. 2024 yılında Avrupa Birliği seçimleri öncesinde on iki ülkede 19.735 katılımcıyla yürütülen geniş ölçekli bir inokülasyon kampanyası, bu etkinin kültürel ve dilsel sınırları aşarak işlediğini kanıtlamıştır (Roozenbeek vd., 2024). Aynı araştırma programı, etkinin sürdürülebilirliği konusunda da ayırıcı bulgular üretmiştir. Maertens ve meslektaşlarının (2021) üç uzunlamasına deneyinden elde edilen sonuçlar, düzenli hatırlatma yapılan koşullarda inokülasyon etkisinin en az üç ay boyunca korunduğunu; hatırlatmanın kesildiği koşullarda ise yaklaşık iki ay sonra belirgin bir sönümlenme başladığını göstermektedir.

Bu bulguların gençlik politikası açısından iki önemli çıkarımı vardır. İlki, kısa süreli ve tek seferlik farkındalık müdahalelerinin kendi başına yeterli olmadığıdır. İkincisi ve daha umut verici olanı, rutin bir hatırlatma mimarisi kurulduğunda görece küçük eğitim yatırımlarının uzun vadeli bilişsel direnç dönüşebileceğidir. Okul müfredatı, gençlik merkezleri, dijital platform bildirimleri ve aile ortamı, bu hatırlatma mimarisinin dört temel kanalı olarak düşünülebilir.

İnokülasyon yaklaşımı, sınıf ortamında da test edilmiştir. Axelsson, Nygren, Roozenbeek ve van der Linden (2024), “Bad News” oyun temelli aracını İsveç ortaokullarında yürüttükleri deneyle değerlendirmiş; oyun sonrası öğrencilerin manipülasyon tekniklerini tanıma ve yanıltıcı manşetleri ayırt etme becerisinde belirgin gelişme gözlemlemiştir. Benzer bir yaklaşım, deepfake özelinde Huang ve Hu (2025) tarafından incelenmiştir. Araştırmacılar iki ayrı müdahale stratejisini karşılaştırmıştır: birincisi deepfake içeriğin varlığına dair genel uyarı, ikincisi deepfake’i nasıl ayırt edeceklerine dair öğretici müdahale. Bulgular, uyarı yaklaşımının tek başına yetersiz kaldığını; asıl etkinin öğretici müdahalede görüldüğünü ortaya koymuştur. Somoray ve meslektaşlarının (2025) sistematik

derlemesi de bu sonucu tamamlayıcı niteliktedir: etkileşimli ve geribildirim destekli eğitim tasarımları, pasif bilgilendirmeye kıyasla deepfake tespit başarısını ölçülebilir biçimde artırmaktadır.

İnokülasyonu tamamlayan ikinci çerçeve, medya ve bilgi okuryazarlığıdır (Media and Information Literacy, MIL). UNESCO'nun 2013 tarihli çerçeve belgesi MIL'i erişim, değerlendirme, üretim, yansıtma ve eylem boyutları üzerinden tanımlamaktadır (UNESCO, 2013). Deepfake okuryazarlığı bu çerçeveye tamamen uyum sağlar; ancak belirgin bir vurgu farkı gerektirir. Geleneksel medya okuryazarlığı metin ve haber odaklı iken, sentetik medya çağının okuryazarlığı görüntü-ses ağırlıklı, üretim mantığı farkındalığını ve platform algoritmalarının anlaşılmasını kapsar. Türkçe literatürde bu dönüşüm Hamutuğlu ve meslektaşlarının (2017) ile Koç ve Barut'un (2017) geliştirdiği ölçeklerle ilk ölçülebilir zemine oturmuştur; ancak deepfake özelinde alan hâlâ ampirik veri açığıyla ilerlemektedir.

Bu iki kuramsal damarın birlikte sunduğu pedagojik yaklaşım, "koruma" değil "yetkilendirme" eksenine oturur. Gençleri sentetik içerikten koruma talebi, onları üreticiden izleyiciye indirgeyen bir çerçeve üretir; oysa deneyimsel veriler gençlerin tam da üretim boyutunda fark yaratan aktörler olabildiğini göstermektedir. Doğrulama araçları üzerine çalışan genç kullanıcılar, platform üzerinde dolaşan sahte içeriklere hızlı müdahale eden gönüllü topluluklar, manipülasyon tekniklerini anlatan kısa video üreticileri, deepfake karşısındaki direncin yetkilendirici yüzünü oluşturmaktadır.

6. Politika Önerileri: Dört Kanallı Bir Direnç Mimarisi

Sentetik medyaya karşı dirençli bir genç kuşak yetiştirmek, tek bir politika belgesinin sınırlarına sığmaz. Gereken, birbirini tamamlayan dört kanaldan eş zamanlı ilerle-

yen bütünlük bir yaklaşımdır: eğitim, hukuk, platform sorumluluğu ve kuşaklar arası diyalog.

Eğitim politikası. Deepfake okuryazarlığı müfredata bağımsız bir modül olarak değil, mevcut medya okuryazarlığı, bilgi teknolojileri ve vatandaşlık eğitimi bileşenlerinin içine yerleştirilmiş ara başlıklar olarak eklenmelidir. Tek derslik bir kazanım, bu alanda öğrenilmesi gerekenin yalnızca bir kısmını karşılar. Gerçek öğrenme, aynı becerinin farklı bağlamlarda (haber, siyaset, kültür, kişisel güvenlik) tekrar edilmesi ve sınıftan dijital platformlara uzanan uygulamalarla pekiştirilmesiyle mümkündür. Bu yaklaşım, Maertens ve meslektaşlarının (2021) hatırlatma koşullarının belirleyiciliği bulgusunu doğrudan karşılamaktadır. Öğretmen yetiştirme programları da bu dönüşümü taşımak zorundadır; bir öğretmenin deepfake içeriği sınıfta güvenle gösterip tartışabilmesi, o öğretmenin bu alanda temel bir pedagojik yetkinliğe sahip olmasını gerektirir.

Hukuki çerçeve. Kişisel Verileri Koruma Kurumu'nun (KVKK) deepfake bilgi notları ve Türk Ceza Kanunu'nun kişilik haklarına yönelik saldırıları düzenleyen maddeleri hâlihazırda bir zemin oluşturmaktadır. Ancak mevcut düzenleme üç alanda güçlendirilmeye ihtiyaç duymaktadır: rıza dışı sentetik içerik üretiminin ayrı bir suç tipi olarak tanımlanması, platformlara yönelik hızlı kaldırma yükümlülüğünün sürelendirilmesi ve mağdurların destek mekanizmalarına erişiminin kolaylaştırılması. Avrupa Birliği'nin 2024 yılında yürürlüğe giren Yapay Zekâ Tüzüğü (AI Act), sentetik içerikte şeffaflık yükümlülüklerini ve belirli yüksek riskli kullanımları düzenleyici kapsama almaktadır; Türkiye'nin benzer bir çerçeveyi kendi hukuki geleneği içinde geliştirmesi, ülke genelinde çitanın yükselmesi açısından stratejik bir adım olacaktır.

Platform sorumluluğu. Sosyal medya platformları, deepfake içeriğin hem üretim

pazarı hem de dağıtım kanalı olarak merkezinde yer almaktadır. Bu yapısal konum, platformların salt aracı olarak tanımlanmasını sürdürülemez hâle getirmektedir. İçerik işaretleme mekanizmalarının iyileştirilmesi, sentetik içerik etiketlerinin görünürlüğünün artırılması, algoritmik büyütmenin doğrulanmamış içerikler için yavaşlatılması ve mağdurlar için kaldırma süreçlerinin hızlandırılması, bu sorumluluğun somut uzantılarıdır. Türkiye'nin kendi dijital pazarında bu uygulamaları takip edecek bir yapı kurması, platformlarla yürütülen diyalogu somut göstergeler üzerinden yürütmeyi kolaylaştıracaktır.

Kuşaklar arası diyalog. Politika önerilerinin en az belirlenmiş ama en belirleyici kanalı budur. Deepfake'e karşı bireysel direnç, bir yanıla teknik bir beceri iken, diğer yanıla değerlerin anlamının birlikte konuşulduğu ortamlarda edinilen bir refleksir. Gençlik merkezleri, mahalle evleri, cami programları, spor kulüpleri gibi yüz yüze temasın sürdüğü mekânlar bu konuşmanın en güçlü adresleridir. Dijital medya eğitimleri büyük ölçüde gençlere yönelmekte; oysa dezenformasyon ve sentetik içeriğin yayılmasında orta yaş ve üzeri kullanıcıların rolü de belirleyicidir. Aile içinde bir büyüğün paylaştığı sahte bir içeriği nazikçe düzeltebilen bir genç, inokülasyon literatürünün sözünü ettiği "toplumsal direnç" mimarisinin mikro hücrelerini oluşturur. Bu mikro hücrelerin çoğalması, yukarıdan inen politikaların çok ötesinde bir etki kapasitesine sahiptir.

Bu dört kanalın ortak özelliği, eş zamanlı ve birbirini destekleyen biçimde ilerlemeleri durumunda anlam kazanmalarıdır. Tek başına hukuki yaptırım, değer eğitimi olmaksızın yalnızca reaktif bir savunmadır; tek başına eğitim, hukuki çerçeve olmaksızın uygulama zemininden yoksundur; platform sorumluluğu, ailenin desteği olmadan yalnızca kurumsal bir yüzeyde kalır. Dirençli bir gençlik mimarisi, bu dört kanalın kesişiminde şekillenir.

7. Sonuç: Çoğaltılamayan Nedir?

Deepfake çağının en rahatsız edici özelliği, görüntünün çoğaltılabilir hâle gelmesidir. Bir yüzü, bir sesi, bir hareketi kopulayıp yeniden üretmek artık ayrıcalıklı bir beceri değildir. Bu dönüşüm karşısında sorulması gereken soru, neyin çoğaltılabilir olduğu değil, neyin çoğaltılamaz olduğudur.

Bir milletin kendini tanıdığı değerler çoğaltılamaz. Bir babanın kızına söylediği öğüdün içtenliği, bir dedenin torununa anlattığı kissanın vakarı, bir hocanın talebesine aktardığı bilginin emaneti; bunlar teknik olarak taklit edilebilir, ancak anlam olarak çoğaltılamaz. Çoğaltılamayan bu değerlerin yeniden üretimi, sentetik içerikle bozulmuş bir bilgi ortamında bile mümkündür; ancak bunun için dört temel koşulun birlikte sağlanması gerekir: sentetik içeriği tanıyan bir zihinsel refleks, bu refleksi pekiştiren bir hukuki zemin, aynı refleksi taşıyan bir platform altyapısı ve bu refleksin duygusal köklerini besleyen kuşaklar arası bir bağ.

Türkiye'nin genç nüfusu, tarihin en geniş dijital pazarında hareket eden ve değerlerin en yoğun sorgulandığı bir eşikte bulunan bir kuşaktır. Bu kuşağı sentetik içeriğe karşı yetkilendirmek, yalnızca bir dijital güvenlik meselesi değildir; aynı zamanda "Gençlik ve Geleceğimiz" teması etrafında ifade edilen kimlik, aidiyet ve medeniyet meselesinin dijital çağdaki karşılığıdır. Görüntü çoğaltılabilir; değer çoğaltılamaz. Mesele, gençlerimizin çoğaltılamayan ile çoğaltılabilen arasındaki farkı yetkin biçimde ayırt edebilmesidir.

Kaynaklar

Axelsson, C.-A. W., Nygren, T., Roozenbeek, J., & van der Linden, S. (2024). Bad News in the civics classroom: How serious gameplay fosters teenagers' ability to discern misinformation techniques. *Journal of Media Literacy Education*, 16(2), 1-22.

Bisconti, P., Plohl, N., Aquilino, L., Brienza, M., Mlakar, I., & Smrke, U. (2024). Development and validation of the Perceived Deepfake Trustworthiness

Questionnaire (PDTQ) in three languages. *International Journal of Human-Computer Interaction*. <https://doi.org/10.1080/10447318.2024.2384821>

Chung, M., Krieger, A., Roozenbeek, J., & Goldberg, B. (2025). When knowing more means doing less: Algorithmic knowledge and digital (dis)engagement among young adults. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*, 6(5). <https://doi.org/10.37016/mr-2020-182>

Fadillah, D., & Long, B. (2025). Empowering Gen Z's mental health in a hyperconnected world. *International Journal of Social Psychiatry*. <https://doi.org/10.1177/00207640251384510>

Flynn, A., Powell, A., Eaton, A., & Scott, A. J. (2025). Sexualized deepfake abuse: Perpetrator and victim perspectives on the motivations and forms of non-consensually created and shared sexualized deepfake imagery. *Journal of Interpersonal Violence*. <https://doi.org/10.1177/08862605251368834>

Goodfellow, I. J., Pouget-Abadie, J., Mirza, M., Xu, B., Warde-Farley, D., Ozair, S., Courville, A., & Bengio, Y. (2014). Generative adversarial nets. *Advances in Neural Information Processing Systems*, 27, 2672-2680.

Hamutuğlu, N. B., Canan-Güngören, Ö., Uyanık, G. K., & Gündüz, A. B. (2017). Dijital okuryazarlık ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(1), 408-429.

Huang, G., & Hu, B. (2025). "A warning is not enough. Teach me how to spot deepfakes.": Testing media literacy interventions for combating deepfakes. *Science Communication*. <https://doi.org/10.1177/10755470251382889>

Koç, M., & Barut, E. (2017). Development and validation of New Media Literacy Scale (NMLS) for university students. *Computers in Human Behavior*, 63, 834-843. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.06.035>

Lazard, L., Capdevila, R., Turley, E. L., Gilfoyle, K., & Stavropoulou, N. (2025). Deepfake technology and gender-based violence: A scoping review. *Trauma, Violence, & Abuse*. <https://doi.org/10.1177/15248380251384271>

Liu, Y. (2025). A review of deepfake and its detection: From generative adversarial networks to diffusion models. *International Journal of Intelligent Systems*. <https://doi.org/10.1155/int/9987535>

Maertens, R., Roozenbeek, J., Basol, M., & van der Linden, S. (2021). Long-term effectiveness of ino-

culuation against misinformation: Three longitudinal experiments. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 27(1), 1-16. <https://doi.org/10.1037/xap0000315>

McGuire, W. J. (1964). Inducing resistance to persuasion: Some contemporary approaches. *Advances in Experimental Social Psychology*, 1, 191-229. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60052-0](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60052-0)

Mohamed, A., Aly, S., & Hassan, N. (2024). Social media and Gen Z's mental well-being: Impact of excessive usage on anxiety, stress, and depression levels analysis. *Journal of Mental Health Research*, 12(3)

Roozenbeek, J., van der Linden, S., Goldberg, B., Rathje, S., & Lewandowsky, S. (2022). Psychological inoculation improves resilience against misinformation on social media. *Science Advances*, 8(34), eabo6254. <https://doi.org/10.1126/sciadv.abo6254>

Roozenbeek, J., Maertens, R., Herzog, S. M., Geers, M., Kurvers, R. H. J. M., Sultan, M., & van der Linden, S. (2024). Video inoculation against election misinformation across 12 EU nations. *Communications Psychology*, 2, 79. <https://doi.org/10.1038/s44271-025-00379-3>

Somoray, K., Miller, J., & O'Connor, E. (2025). Human performance in deepfake detection: A systematic review. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2025, 1833228. <https://doi.org/10.1155/hbe2/1833228>

Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2024a). *Hanehalkı bilişim teknolojileri (BT) kullanım araştırması*. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492)

Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2024b). *Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım araştırması*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2024-53638>

Ulusoy, H., & Kaya İlhan, Ç. (2025). Siyasal iletişimde yapay zekâ etkisi ve deepfake (derin sahte) dezenformasyonu: 2024 ABD Başkanlık Seçimleri örneği. *TRT Akademi*, 10(23), 42-73. <https://doi.org/10.37679/trta.1563828>

Umbach, R., Henry, N., Beard, G. F., & Berryessa, C. M. (2024). Non-consensual synthetic intimate imagery: Prevalence, attitudes, and knowledge in 10 countries. *Proceedings of the 2024 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*. <https://doi.org/10.1145/3613904.3642382>

UNESCO. (2013). *Global media and information literacy assessment framework: Country readiness and competencies*. UNESCO Publishing.

Weikmann, T., Greber, H., & Nikolaou, A. (2025). After deception: How falling for a deepfake affects the way we see, hear, and experience media. *The*

International Journal of Press/Politics, 30(2), 461-486. <https://doi.org/10.1177/19401612241233539>

Yıldız, G. (2025). Yapay zekâ çağında gençlik: Sentetik medya içerikleri ve eleştirel okuryazarlık üzerine fenomenolojik bir inceleme. *İmgelem, Özel Sayı: Yeni Medya Çalışmaları*, 315-350. <https://doi.org/10.53791/imgelem.1732361>